

ARCHITEKTŪRA
ARCHITECTURE

OBJEKTAI IR KONTEKSTAI
OBJECTS AND CONTEXTS 1

Architektūros kokybės kriterijai

ARCHITEKTŪRA
ARCHITECTURE

OBJEKTAI IR KONTEKSTAI
OBJECTS AND CONTEXTS 1

Architektūros kokybės kriterijai

Mokslo straipsnių rinkinys

Architektūros kokybės kriterijai

Mokslo straipsnių rinkinys

Sud. L. Nekrošius, V. Petrušonis, E. Riaubienė

Vilnius: Technika, 2015. 240 p.

Leidinyje „Architektūros kokybės kriterijai“ nagrinėjami aktualūs architektūros kokybės klausimai, tokie kaip meninės kūrybos santykis su teisiniu reguliavimu, estetikos reikšmė šių dienų architektūroje, pačių architektūros kokybės kriterijų „kokybė“, kritikos vaidmuo. Straipsniuose taip pat nagrinėjama, kaip kurti naują kokybišką architektūrą, kuri derėtų su istoriškai susiklosčiusia aplinka, su tradicijomis, kokie tam turi būti sukurti teisiniai mechanizmai, kaip užtikrinti, kad išlikusių senųjų pastatų tvarkymas nepakenktų jų vertei, kaip reikėtų reguliuoti teritorijų plėtrą, kad urbanizuotos teritorijos būtų labiau orientuotos į žmogų, o ne pajungtos technologinių sistemų diktatui.

The publication “The criteria of architectural quality” dealt with topical issues of architectural quality, analyses the ratio of artistic creation with the legal regulation, the aesthetic significance for contemporary architecture, the role of criticism. There also discussed how to create a new quality of architecture, which is consistent with the historically prevailing environment and with the tradition, how to ensure that the reconstruction of old building does not undermine their value, how to regulate the development of territories, in order to make urban areas more person-centered, and not subjected to the dictate of technological systems.

Recenzentai:

Jolita Butkevičienė, Dalia Dijokienė, Arnoldas Gabrėnas, Virginijus Gerdvilis, Petras Grecevičius, Jonas Jakaitis, Jūratė Jurevičienė, Linas Krūgelis, Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Darius Linartas, Kęstutis Lupeikis, Skirmantė Mozūriūnaitė, Vaida Almonaitytė-Navickienė, Audrius Novickas, Vaidas Petrusis, Dalia Puodžiukienė, Evaldas Ramanauskas, Edita Riaubienė, Vytautas Rubavičius, Indrė Ruseckaitė, Eugenijus Staniūnas, Martynas Valevičius, Dalius Vrubliauskas, Kęstutis Zaleckis.

Straipsnių rinkinį rekomendavo VGTU Menotyros mokslo krypties komitetas

Leidinių padėjo išleisti:

VGTU Architektūros fakultetas

Lietuvos architektų rūmai

Lietuvos kultūros taryba

VGTU leidyklos TECHNICA

mokslo literatūros knyga (2330-M)

<http://leidykla.vgtu.lt>

ISBN 978-609-457-830-4

eISBN 978-609-457-829-8

doi:10.3846/2330-M

TURINYS

PRATARMĖ

5 p.

Daiva Bakšienė

ARCHITEKTŪROS KOKYBĖS KRITERIJŲ

TEISINIS REGULIAVIMAS:

POREIKIS IR GALIMYBĖS

10 p.

Aida Štelbienė

ARCHITEKTŪROS KOKYBĖ.

ETIKA, ESTETIKA IR TAPATYBĖ

28 p.

Justinas Dūdėnas

ESMINIŲ ARCHITEKTŪROS KOKYBĖS KRITERIJŲ

SĄRAŠO STRUKTŪRA.

METODOLOGINIAI ASPEKTAI

40 p.

Matas Šiupšinskas

ARCHITEKTŪROS RINKA IR KRITIKA

62 p.

Vytautas Petrušonis

HARMONINGOS ARCHITEKTŪRINĖS

APLINKOS KŪRIMO TEISINĖS PRIELAIDOS

78 p.

Jūratė Markevičienė

MIESTAS KAIP SPĄSTAI: APIE NORMAS IR LAISVES,

KURIANT MIESTO ARCHITEKTŪRĄ

97 p.

Gintautas Tiškus

VIETOVĖS LYGMENS BENDRŲJŲ PLANŲ OBJEKTAI,

REGLAMENTŲ NUSTATYMO YPATUMAI BEI

TEISINIAI ASPEKTAI, VIEŠOSIOS ERDVĖS

126 p.

Justinas Bučys

MIESTO VIEŠŲJŲ ERDVIŲ TINKLO MODELIO TAIKYMO

RENGIANT URBANISTIKOS PROJEKTUS GALIMYBĖS:

VILNIAUS PAVYZDYS

141 p.

Kastytis Rudokas
PAVELDO NARATYVAS. TEORINĖ PRIEIGA
152 p.

Kristina Krikštaponienė
KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS
TEISINIO REGULIAVIMO
PROBLEMOS IR JŲ ĮTAKA
ARCHITEKTŪROS KOKYBEI LIETUVOJE
163 p.

Marija Rupeikienė
SAKRALINIŲ PASTATŲ
ARCHITEKTŪROS KOKYBĖS PROBLEMATIKA:
PROJEKTAI, REMONTAI, REKONSTRUKCIJOS
177 p.

Rasa Bertašiūtė, Vilma Karvelytė-Balbierienė
TRADICINĖS KAIMO ARCHITEKTŪROS
SAMPRATOS IR VERTINIMAI
189 p.

DISKUSIJOS

Linas Tuleikis
ARCHITEKTŪROS KOKYBĖS SAMPRATOS SKIRTUMAI
ŠIANDIENOS LIETUVOJE
200 p.

Vaidotas Kuliešius
ARCHITEKTŪROS KOKYBĖS VERTINIMO KRITERIJAI
KAI KURIOSE UŽSIENIO ŠALYSE
209 p.

Edmundas Benetis
ARCHITEKTŪROS KOKYBĖS NARATYVAS
217 p.

Marius Pranas Šaliamoras,
Aušra Siaurusaitytė, Jolanta Šliužienė
UNIVERSALUSIS DIZAINAS –
ARCHITEKTŪROS KOKYBĖS KRITERIJUS
225 p.

Ieva Karevičienė
VERTĖS MATAS – ŽMOGUS
235 p.

PRATARMĖ

Architektūros kokybė – kiek daug prasmių slypi šiuose žodžiuose. Ji svarbi daugumos žmonių, kurie naudojasi civilizacijos pasiekimais, gyvenime. Tačiau tai opi tema ir patiems architektams, kuriuos visi siekia „mokyti“, „tramdyti“. Šioje knygoje pateikiamuose straipsniuose gal dar ir nėra galutinių atsakymų į aktualius šios temos klausimus, gal juose problemų sprendimo kontūrai dar tik kristalizuojasi, bet ir tai svarbu, nes tai jau gali būti laikoma tolesnių nagrinėjimų gairėmis – matyti, kuria linkme, kuriais aspektais reikėtų telkti tolesnes pastangas.

Architektūros kokybė daugiamatė. Pastatas kaip tobulas kūrinys negali būti tik „estetiškas“, toks jis niekada ir nebūdavo. Svarbu, kad jis būtų estetiškas plačiąja prasme – kad būtų dar ir funkcionalus, „atsakingas“, derantis su istoriniais pastatais ir pan. Suplanuoti kokybę direktyviai vargu ar galima. Kūrėjas patiria įkvėpimą, intuityvų išgyvenimą ir tada turime tai, ko negalima buvo iki to momento suplanuoti, logiškai pagrįsti. Taip būna ne visada, bet tai įmanoma, jei nebus trukdoma, jei tam bus palankios sąlygos. Sąlygų veikti sudarymas ir patys veiksmai – tai dvi skirtingos ontologinės zonos. Kaip kad įstatymų leidimas ir įstatymų vykdymas. Sąlygų sudarymas susijęs su veiklos ribų nustatymu. Iš tikrųjų tai ribos, kurias nustato „viešasis interesas“. Visuomeninį arba viešąjį interesą reikia deklaruoti, tačiau jo įgyvendinimo sąlygoms to neužtenka. Būtinasis viešojo intereso puoselėjimo procedūrinis apibrėžimas. Bet tai turi būti padaryta ne „augalo tempimo“ būdu, o tiesiog parengiant tinkamą dirvą – tai yra sudarant sąlygas. Kūrėjui reikia žinoti ribas, kurių nevalia peržengti, o ne tai, „ką reikia daryti“. Tačiau tai įsikūnys, jei teises ir pareigas formuluosime neatitrūkdami nuo gyvenimo. Ir čia reikia būti labai atsargiems su įstatymais. Čia reikėtų sutramdyti azartišką „teisinį entuziazmą“. Buda, paklaustas, kaip pasiekti, kad valstybė būtų stipri, pasakė: „Tam reikia trijų dalykų: valstybė turi turėti nedaug įstatymų, juos reikia kuo rečiau keisti, ir dar – jie turi būti visiems suprantami“.

Įstatymų suprantamumą garantuoja tai, kad juos kiekvienas gali interpretuoti remiantis savąja gyvenimiška patirtimi. O tai reiškia, kad argumentai turi veikti ikiteoriniu lygmeniu. Ribos, užtikrinančios viešojo intereso paisyimą, nesusijusios su estetika tiesiogiai. Nes tada nebūtų stebuklų, nebūtų atsiradęs nei Eifelio bokštas, nei Pompidu centras, daugelis kitų reikšmingų statinių. Reikėtų netrukdyti tokiems stebuklingiems netikėtumams rasti.

Taigi, apie ką ši knyga? Joje svarstoma: kaip derinti meninę kūrybą ir teisinį reguliavimą (D. Bakšienė; čia ir toliau minimi straipsnių autoriai), kokiomis sąlygomis estetika atgaus savo vaidmenį (A. Štelbienė), ar yra galimybė ir koku laipsniu išmatuoti pačius architektūros kokybės kriterijus

(J. Dūdėnas), kaip sustiprinti kritikos vaidmenį (M. Šiupšinskas), kaip kurti naują architektūrą, kuri derėtų su istoriškai susiklosčiusia aplinka, su tradicijomis, kokie tam turi būti sukurti teisiniai mechanizmai (V. Petrušonis, J. Markevičienė, K. Rudokas, K. Krikštaponienė), kaip ta pati „naujo ir seno“ dermės problema sprendžiamas kaimų architektūros plėtotėje (R. Bertašiūtė, V. Karvelytė-Balbirienė), kaip užtikrinti, kad išlikę senieji sakraliniai pastatai tvarkant neprarastų savo vertės (M. Rupeikienė), kaip apskritai reikėtų reguliuoti teritorijų plėtrą (G. Tiškus), kartu siekiant, kad urbanizuotos teritorijos būtų labiau orientuotos į žmogų, o ne į transporto sistemą (J. Bučys).

Dabar stabtelėkime truputį detaliau prie to, kas laukia skaitytojo.

Svajame straipsnyje Daiva Bakšienė gvildena santykį tarp dviejų iš pirmo žvilgsnio nederančių reiškinių – architektūros, kaip meno srities, ir teisinio reguliavimo. Ar galima (leistina) nustatyti tokius autorius ir statytojo teisių ribojimus? Architektūros kokybės kriterijų nustatymas ir įtvirtinimas teisės aktuose negali išplaukti vien iš įstatymų leidėjo valios ir požiūrio, jis privalo įvertinti architektūros srityje realiai egzistuojančius visuomenės interesus bei užtikrinti tiek jų, tiek autoriaus bei statytojo teisių balansą.

Aida Štelbienė ragina nenuvertinti estetikos reikšmės šių dienų architektūroje. Ji siūlo pasitelkti holistinį požiūrį, siekti darnos tarp estetikos ir etikos. Tik tuomet gimsiančios prielaidos rasti „trapiai architektūrai“, t. y. kontekstualiai, daugiaprasmei, daugiasluoksnei ir reaguojančiai į kintančius visuomenės poreikius.

Justinas Dūdėnas teigia, kad svarbu, sudarant architektūros kokybės kriterijų sąrašą, dėmesingai įvertinti juos pačius aptariant trimis pjuviais: semantiniu, kultūriniu ir techniniu. Architektūros vertinimo kriterijų nustatymas yra valingas politinis aktas, kuriuo pasirenkama reguliuoti visuomenės raidą arba ginti (taigi, išskirti iš kitų) atskirų visuomenės grupių interesus. Kriterijų sąrašo struktūravimas pagal abstrakčių verčių klasifikacijas gali būti vertingas analizuojant kriterijų atitiktį valingai skatinamoms politinėms kultūrinėms idėjoms.

Matas Šiupšinskas mano, kad architektūros kokybė gali pagerėti sustiprinus, visų pirma, kritikos vaidmenį. Kritikos strėlių bijantys architektai gali būti nesuinteresuoti stipraus kritikų sluoksnio atsiradimu, bet toks požiūris būtų trumparegiškas. Visuomenė tikrai žinos, kad vienas ar kitas pastatas yra geriausias tik tada, kai jis bus atlaikęs profesionalios kritikos bangą ir viešai įrodęs savo išskirtinumą. Reikia sukurti kritinę masę žmonių, kurie yra pajėgūs komunikuoti architektūrinės žinutes tiek profesionalams, tiek plačiajai publikai. Užsakovai turi žinoti, kad nekokybiški projektai nebus toleruojami, kad visa tai, kas keičia miestų veidą, bus statoma visuomenės ir profesionalų teismui ir nuo to priklausys jų įvaizdis rinkoje.

Vytauto Petrušonio straipsnio dėmesio centre vadinamieji protingieji kūnai – informaciniai vienetai, skatinantys kūrybingą mąstymą ir taip padedantys kurti gerą novatorišką architektūrą, derančią su istorine aplinka. Dėl kūrybos psichologijai svarbių priežasčių būtina, kad teisiniuose aplinkos pertvarkymą reguliuojančiuose dokumentuose būtų nurodomi būtent tokie protingieji kūnai – urbanistinius, architektūrinius ypatumus, susiklosčiusią gyvenimą pristatantys modeliai. Veikdami netiesiogiai, kaip mitologiniai naratyvai, jie gali prisidėti prie architekto egzistencinės patirties aktualizavimo ir taip užtikrinti architekto asmeninio kūrybinio braižo pasireiškimą. Taip pat jie lengvai suprantami plačiosios visuomenės sluoksniams ir tai leidžia jiems būti priemone, siekiant konsenso tarp projektuotojų, visuomenės ir pačios architektūrinės aplinkos.

Jūratė Markevičienė žvelgia į miestą kaip į spąstus, kuriuos įkūnija dichotomija tarp miesto kaip gyvenimo terpės normiškumo ir architektūros kaip meninės kūrybos laisvės. Autorės nuomone, architektūra yra priemonė miesto terpei formuoti, o statiniai – tos terpės ląstelės, vertinamos pagal gyvenamosios aplinkos kokybės kriterijus. Miestų formavimo reglamentai yra visuomeninio susitarimo dalykas – politinis sprendimas. Jų tinkamumą lemia tiek miesto formos matricos, charakterio ir kaitybos paradigmu identifikavimo pagrindumas, tiek formos siekiamybės išankstinis įteisinimas bei konkrečiai ir tiksliai įnorminti miesto matricos standartai, taip pat atsisakymas „lopyti“ įstatymų spragas valdžios institucijų *ad hoc* nurodymais, nes nuomonės nėra įstatymai. Miestai, kuriuose stinga aiškių reglamentų, apibrėžiančių matricos formavimo kryptis, tampa tikrais spąstais savininkams ir architektams, kurie iš anksto negali žinoti, ko iš jų bus norima, kuriems formavimo principams reikės paklusti, kurias vertybes puoselėti. Be tokių reglamentų labai sparčiai gali suirti šimtmečius formuotas miesto vienis ir tapatybė.

Gintautas Tiškus pateikia griežtą neseniai patvirtintos naujosios Teritorijų planavimo įstatymo redakcijos (įsigaliojo nuo 2014-01-01) kritiką. Teritorijų planavimas iš aiškios teritorijų planavimo dokumentų rengimo sistemos virto tik chaotiška planavimą sudarančių dalių suma. Planavimas kaip sistema jau neegzistuoja, nes atskiri teritorijų planavimo dokumentai ir jų rengimo (keitimo ir koregavimo) procesai funkcionuoja (ar gali funkcionuoti) savarankiškai, kaip atskiri pavieniai elementai, tai yra tarpusavyje gali ir nesąveikauti, ir neveikti vienas kito. Įstatymas tarsi parašytas ne tam, kad būtų planuojama teritorinė plėtra, o tam, kad teritorijų planavimo dokumentai nebūtų rengiami. Priėmus šią naująją Teritorijų planavimo įstatymo redakciją, buvo sugriauta ne tik teritorijų planavimo sistema, bet praktiškai neteko prasmės ir ilgus metus kurta teismų praktika, nustačiusi teritorijų planavimo dokumentų statusą ir daugumos teritorijų planavimo dokumento rengimo procedūrų teisinius ypatumus. Būtina įstatymą keisti, tam reikėtų

vadovautis europine planavimo praktika, o ne bet kur patinkantį objektą norinčių statyti verslo struktūrų supratimu (atsisakius planavimo tai tampa įmanoma).

Miesto viešųjų erdvių kokybei skirtas Justino Bučio straipsnis. Vis aktualesne problema tampa didėjančio transporto poveikio žmonių sveikatai klausimas ir būdai, kaip sumažinti poreikį miestuose naudotis lengvaisiais automobiliais ir sudaryti palankias sąlygas susisiekti pėsčiomis, dviračiais ir viešuoju transportu. Spręsti tą problemą, anot jo, gali padėti šiuolaikinių, vykdomų pasitelkus informacines technologijas, urbanistinės erdvės struktūros analizės metodų taikymas rengiant urbanistikos projektus.

Teoriniams paveldo naratyvo klausimams skirtame straipsnyje Kastytis Rudokas bando suformuoti naratyvinį paveldo percepcijos diskursą, kuris apibūdina fundamentaliuosius paveldo kaip fenomeno veikimo būdus erdvėlaikio kontinuume. Jis pristato trinarį praeities suvokimo modelį, apimantį istoriją, paveldą ir paveldo naratyvą – dėmenis, kurie susieja praeities – dabarties – ateities dimensijas į bendrą perspektyvą kaip vienį. Naratyvinėje praeities – dabarties – ateities suvokimo dimensijoje erdvėlaikio požiūriu paveldas įtraukia šiuolaikinę architektūrą į savo veikimo lauką, lygiai taip pat kaip jis pats turi būti įtrauktas į architektūrinį ir urbanistinį diskursą bei praktinį planavimą. Anot autoriaus, šiuolaikinė architektūra yra ne tik potencialus ateities kartų paveldas, tačiau taip pat ir priemonė išsaugoti praeities palikimą.

Skirtingų konfesijų sakralinių pastatų (kurių vizualinė raiška daro tiesioginį poveikį urbanistinėms vietovių erdvėms, atlieka visuomenės estetinio lavinimo funkciją ir skatina toleranciją) architektūros tvarkymui nagrinėti skirtame Marijos Rupeikienės straipsnyje nurodoma, kad ir čia architektūros kokybė sietina su išsamesniu objekto tyrimu, apimančiu istorinį naratyvą, kontekstualias išvalgas ir specifines sakralinio pastato išorines bei giluminines savybes, simboliką.

Kristina Krikštaponienė aptaria kultūros paveldo apsaugos sampratą, aktualius Lietuvos kultūros paveldo apsaugos teisinio reguliavimo klausimus, susijusius su įtaka architektūros kokybei. Tai visų pirma teisės aktų nesuderinamumo problema. Tai susiję su sistemos, administruojančios kultūros paveldo apsaugą, esminiais trūkumais. Anot jos, būtina atskirti ir apibrėžti vietos savivaldos institucijų ir centrinės valdžios įgaliojimus pagal kultūros paveldo objektų ir vietovių reikšmingumą. Autorė išdėsto savuosius pasiūlymus, kurie galėtų tapti informacijos šaltiniu kuriant kultūros paveldo apsaugos problemų, veikiančių neigatyvią architektūros kokybę, sprendimo viziją.

Rasa Bertašiūtė ir Vilma Karvelytė-Balbierienė kelia klausimus – kas tai yra kaimo architektūros tradicija, kaip ji kinta ir kodėl, ar statybos tradicijos tęstinumas gali suteikti kaimo architektūrai naują kokybę, kaip dera tradi-

cijos ir inovacijos kaimo architektūroje? XXI a. visuomenėje formuojasi naujas kultūros reiškinių vertinimas ir tradicija suvokiama kaip individualaus kūrybingumo terpė, šaltinis, tad tradicija tai ne priešas naujiems architektūriniam sprendimams. Juos taikant ji gali būti kūrybiškai interpretuojama. Kiekviena vietovė yra skirtinga ir tik atsižvelgiant į jos savitumą galima sukurti natūralią įvairovę; priešingu atveju yra pavojus pakeisti ne tik vietas, bet kartu ir bendruomenės tapatumą.

Rinkinio mokslo straipsnių visumą papildo straipsniai, atspindintys architektų požiūrius, asmenines išvalgas, pristatantys perspektyvias gilesnio architektūros kokybės suvokimo ir jos svarbos architekto kūrybinei veiklai pažinimo ir įprasminimo kryptis. Išsamiai savo vizijas išdėstė Linas Tuleikis, Vaidotas Kuliešius, Edmundas Benetis. Marius Šaliamoras, Aušra Siaurusaitytė ir Jolanta Šliužienė tai atliko pristatydami universalaus dizaino principus, šios priegos reikšmę architektūros ir bendriau gyvenamosios aplinkos kokybei. Dizainerė Ieva Karevičienė rezervą aplinkos kokybei pagerinti sieja su subtiliosios energijos poveikio įvertinimu.

Manome, kad įdomi ir aktuali šio rinkinio medžiaga pasitarnaus tolesniems žingsniams – paskatins naujų tolesnių architektūros kokybės nagrinėjimo aspektų, kryptių susiklostymą, jų gilesnę analizę, o vėliau galbūt ir įgyvendinimą.

Liutauras Nekrošius, Vytautas Petrušonis, Edita Riaubienė